

GELİR VERGİSİ SİSTEMİNDE BEYAN ESASININ TETKİKİ

VE

İLK TARHİYAT ESASININ TEKLİFİ

Galip İDİL
Baş Hesap Uzmanı

I. GİRİŞ

Beyan esası ve Beyannameler :

1950 den beri yürürlükte bulunan gelir vergisi sistemimizde tarh muamelesi, prensip itibariyle, mükellefin verdiği beyanname üzerinden yapılır. Bu esaslar, 193 sayılı gelir vergisi kanunu'nun 83 ve müteakip maddelerinde (Dördüncü Kısımda) yer alır.

Gelir Vergisi beyannameleri üç çeşittir: Yıllık; Muhtasar; Münferit beyannameler. (m. 84).

Gelir Vergisinde, prensip itibariyle, en büyük yekün tutması icab eden tarhiyat yıllık beyannamelerdedir: Çünkü, kanunun 1'inci maddesi «Gelir, bir gerçek kişinin bir takvim yılında elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır» diye tarif eder. Bu tarife rağmen, Devlet bütçesi incelenecek olursa, muhtasar beyannamelerle yapılan tarhiyatın, yıllık beyannamelerden pek çok daha fazla olduğu görülür.

Muhtasar beyannameler, iş verenler tarafından yapılan vergi tevkifatını her ay veya üç ayda bir bildiren beyannamelerdir. Münferit beyannameler ise, «dar mükellefiyete» tabi kimselerin verdikleri özel beyannameler denir.

Gerçek kazanç esası :

Kanunun ikinci maddesi, gelire giren kazanç ve irat cinslerini sayıp isimlendirdikten sonra son fıkrada şu hükmü kor: «Bu kanunda aksine hüküm olmadıkça, yukarıda yazılı kazanç ve iratlar, gelirin tesbitinde gerçek ve safi miktarları ile nazara alınır.»

Gerçek kazanç ne demektir? Kanun bunu tarif etmez; fakat, koyduğu «beyan esası»na sıkı sıkıya bağlı olarak, «götürü olmayan kazanç gerçek kazançtır» demek ister. Çünkü, gerçek kazancı en iyi bilen ve tesbit eden, mükellefin kendisidir; o halde beyan esası zarurîdir diye düşünülür.

Acaba gerçekten öyle mi? Gerçek kazancını bilmek başka şey, bildirmek başka şeydir. Buna şüphe yoktur.

İşte buradaki boşluğu kapatmak için «mükellefçe beyan edilen kazanç ve iratların kontrolü esası» konmuştur. Yani, kurulan sistem dolayısıyla, her nevî kontrol esası, beyan esasının ayrılmaz bir «ikiz kardeşi»dir. Buna rağmen, bu ayrılmaz esas, gelir vergisi kanunu içinde değil, ayrı bir kanun şeklinde tedvin edilen Vergi Usûl Kanununda, madde 137 - 152 içinde (Birinci Kitap, Yedinci Kısım: Yoklama ve inceleme) yer almıştır; yani sadece kanunlarda bir ayrılma vardır; sistem aynıdır.

Teorik olarak beyan esası ile kontrol esası birlikte olması zarurî ise de, kanunlarımız beyanı mecburî kıldığı halde kontrolü mecburî kılmamıştır. Halbu ki, beyan esasının muvaffakiyeti, kontrol esasının vazgeçilmez bir zaruret olmaktan başka, gittikçe daha da tekâmül etmesine bağlıdır. Bu yalnız teorik değil, mantikî bir zarurettir.

Beyan esası, tatbikatımızda başarı kazandı mı?

Yani, tatbikatta «gerçek kazanç» beyan ediliyor mu?

Herkes artık biliyor ki, başarı yoktur. Geçen 15 - 16 yıllık tatbikat, gerçek gelir ile beyan edilen gelirin birbiriyle ilgisi olmayacak, mukayese edilemeyecek derecede farklı olduğunu, yani kaçakçılığın çok büyük ve müzmin halde olduğunu, kontrollerin gittikçe artan bir yetersizlik içinde olduğunu ortaya koymuştur.

Piyasada bir çok muhasebeciye iş çıkmıştır ve gelirleri önemli derecede artmıştır. Fakat tutulan muhasebelerin son derece büyük bir kısmı, sırf Maliye'nin kontrol ve inceleme elemanlarının nisbeti çok az olan bir ihtimâl dahilinde yapacağı inceleme dolayısı ile tutulur. Esasen, 5 yıl geçince zaman aşımı da olduğu için, bu nisbetin daima ve gittikçe artan şekilde düşük olacağından emin bulunan muhasebeciler ve vergi mükellefleri, muhasebe defter ve vesikalalarını titiz şekilde tutmak şöyle dursun, gittikçe daha «baştan savma»

bir şekilde tutarlar. Bu suretle de muhasebeciler gittikçe daha fazla iş almak imkânına kavuşurlar. Çok defasında ise, patron muhasebe ile hiç ilgilenmez, ne yaptığını, ne yazdığını bilmez bile. Buna mukabil muhasebeci de patronun ne yaptığını, gerçek kazancının ne olduğunu bilmez. Muhasebeciler. Devlet dairelerindeki «mes'ul muhasebiler» gibi değildir; sadece birer yazıcıdır, patronların genel tabiri ile birer «kâtip»tirler.

Bu şartlar altında devam eden bir gelir vergisi sistemi, dejenere olmuş bir sistemdir: Bütçenin geliri artmadığı gibi, muhasebe mesleği de gelişmez dejenere olur.

Matrah beyanlarına umumî bir bakıştan edinilen intibalar :

Gelir vergisi, kazanç vergisindeki adaletsizlikleri ve sistemsizlikleri kaldırmak için yapılan büyük bir vergi reformu idi. Muhakkak ki, fiskal bakımdan arzu edilen neticenin doğmayışı, bu vergi nev'inin fenalığından değildir. Bilâkis, vergilerin en müttekâmil olanı, «kraliçesi» gelir vergisidir. İleri Batı memleketleri bu vergi sayesinde astronomik bütçeler yapabilmekte, muazzam dünya savaşları masraflarını, kalkınma ve ilerlemelerini başarmakta, üstelik dış memleketlere bile bütçelerinden yardım fonu ayırabilmektedirler.

Gelir vergisi muvaffak olmuş memleketlerde bu vergi matrahlarına bakılarak en doğru millî gelir tahmini de yapılır.

Gelir vergisi başarı kazanan memleketlerde artık «tek vergi» idealine bir gidış, bir yaklaşma vardır: Bütçenin gelirinin tamamına yakın kısmı bu tek vergiden temin edilir. İstisnasını gümrükler vs. gibi bu günkü devletler hukukunun icabı olarak muhafaza edilen gelirler teşkil eder. Yoksa, prensip itibariyle «masraf vergileri» gibi sanayiye kötü tesir yapan vergiler atılmıştır.

Gelir vergisi başarı kazanan ülkelerde kontrol görevi de, Devlet üzerine bir yük değildir: Disiplinli âmme teşekkülleri olan Yeminli Hesap Uzmanları ve mes'ul serbest muhasebeciler, bu görevi hakkı ile ve gürültüsüzce yerine getirirler.

Gelir vergisinin özelliklerini yukarıda bir kaç cümle ile saymaya çalıştık. Sırf bu saydıklarımız bile bu verginin «vergilerin kraliçesi» ünvanına lâayık olduğunu isbata kâfidir.

Fakat bir de memleketimizdeki tatbıkata bir göz atalım: Bir kere, gelir vergisinde «umumilik» prensibi tatbik edilememiş, bu da sistemin aksamasına yol açmıştır. Meselâ, Millî gelirimizin diğer ölçülere göre yapılan tahmininde üçte biri ziraî kazançlardır. Bu kazançlar 1961 sonuna kadar vergilendirilmemiş, bu da olur - olmaz bahanelerle kaçakçılara bir koz temin etmiştir. Haddi zatında ziraî kazançlarda büyük kütle asgarî geçimin altında veya hisasında idi; yüksek ve orta ziraî kazanç sahipleri sayılıdır. Fakat bu gerçeği, kültürü az veya kültürsüz kitle anlayamazdı.

İkincisi, tatbikatın başarısı bakımından esnaf muaf tutulmuş, fakat çok düşük gelir temin eden bir götürü vergiye, «Esnaf Vergisi»ne tabî kılınmıştı. Halbuki esnafı aynı hayat seviyesinde olan, hatta ondan düşük gelirli olan memur ve işçiler, muhtasar beyanname (tevkifat) mekanizması ile vergi yüküne tabî kılınmıştı. Sistem böyle pek alâ işlerken, sırf seçim (yeni demokrasi) noktai nazarı ile o zamanki iktidar 1954 ten sonra - esasen pek düşük gelir temin eden - bu esnaf vergisini ilga etmişti: Gayesi esnafın reylerini garantiye almaktı.

Enflasyon politikası dolayısı ile matrah beyanları zahiren artıyordu; fakat istikbalin kötü olacağı iktisatçılar ve maliyecilerce o zamandan biliniyordu. Nitekim 4 Ağustos 1958 kararlarından sonra duraklama ve gerileme başladı.

Bir de matrah beyanlarına bir göz atalım: 1950 den bu yana, büyük teşebbüslerin matrah beyanlarında bir istikrarsızlık görürüz. Fakat çoğu, hakikî gelirden pek çok aşağısını beyan ederler. % 100 ünü beyan eden yok gibidir.

Orta kazanç sahipleri ile bilhassa aşağı kazanç sahiplerinde bu dalgalanma çok daha azdır. Bilhassa aşağıya doğru gittikçe yıllık matrah beyanı adeta bir ortalama meblâğ etrafında dolaşır; yani matrah ve vergi adeta sabitleşir; maktu vergi manzarasını arzeder. Orta ve bilhassa aşağı kazanç sahiplerinin gittikçe büyük ekseriyette mükellef zümresi olduğu da unutulmamalıdır.

Bu hale şöyle bir sual ile karşılaşmak aklımıza geliyor: «O halde siz niçin gelir vergisi sistemine girdiniz? Hiç olmazsa aşağı ve orta kazanç sahiplerini maktu bir matraha ve vergiye bağlayıp kontrol yükünden daha başta kurtulamaz mı idiniz?»

Gerçekten, eski beğenmediğimiz kazanç vergisinin başlıca mahzurlarını kanun ile düzeltse idik, filiyatta bu günkü matrahlar ve vergiler ile karşılaşacaktık; üstelik kontrol kifayetsizliği meselesi bu derece korkunç rakamlarla gözümüzün önüne konamıyacaktı.

Yukarki tenkitler karşısında alınacak tedbirler hakkında düşünceler :

Yukarki tenkit görüşleri dolayısı ile, girilmiş ve alışılmış gelir vergisi sisteminden çıkmayı asla düşünmüyoruz. Ancak aşağıda yazılı bazı tedbirleri düşünüyoruz:

A) Prensip itibariyle, memlekette okuma seviyesi ve «vergi ödeme terbiyesi» yerleşinceye kadar, düşük kültürlü ve düşük gelirli mükellefleri icab ettikçe götürü matraha bağlamak, bu götürü matrahların da mümkün merteye gerçek kazançla yaklaşmasını temin için, öteden beri alışageldiğimiz «kollektif götürülük» esasını terkederek, «ferdî götürülük esasına»na girmek, yani daha açık ifade ile her küçük mükellef için İdarece ayrı bir takdir yapmak ve bu takdiri yaparken «gerçek kazançla mümkün merteye yakın bir matrah tayin etmek», aynı zamanda bu takdiri her sene her götürü mükellef için yenililerle rötüşleri ve tashihleri de tahakkuk ettirmek yolunu zarurî görüyoruz.

Böyle bir düşünce elimizdeki kanunun prensiplerine aykırı değildir: Birinci maddesinde «bu kanunda aksine hüküm olmadıkça» gerçek kazanç esasını vazedilmiştir. Madde 83 te ise «Hilâfına hüküm olmadıkça» beyan esasına göre tarhiyat yapılacağı esasen açıklanmıştır. Acaba, bu hilâfına hükümler halen nedir?

Madde: 64 — Götürü ücretler. (Bunların tayini, tesbiti zor diye götürülük kabul edilmiştir): Götürü ticaret erbabının işçisi, özel otomobil şoförü, özel inşaatta çalışan işçi, G. Menkul sermaye iradı sahibinin yanında çalışanlar.

Madd : 69 — Götürü usûlden vergilendirilen serbest meslek erbabı. (Ebe, sünnetçi, sağlık memuru, arzuhaleci vs.).

B) Yukarki «A» fıkrasında izah ettiğimiz prensip, gelir vergisinin «gerçek kazanç» idealine aykırı değil, bilâkis uygundur. Çünkü halen kontrolsuzluk sebebi ile beyan edilen büyük kısım matrahların gerçek kazançtan mesafesi pek çok uzaktır. Teklif ettiğimiz sistem, yani her yıl yapılacak mümkün merteye gerçek kazançla

yakın ferdî matrah tayinleri, kanunun ruhunu tatbikatta çok daha fazla gerçekleştirecektir: Çünkü takdirde ne kadar hata yapılırsa, yine de bu güne kadar olan tatbikattaki «gerçek kazançtan uzaklık» azalacak, belki de çok azalacaktır.

C) Çok ileri bir vergi sistemi olan gelir vergisi sistemi içindeki istisnâî götürülükler (A fıkrasında hülâsa ettik), tamamen «kollektif» götürülüklerdir. Tabir caiz ise, eski patent vergileri gibi iptidâî karakterdedir. Halbuki gelir vergisi uygulayan memleketlerde kollektif götürülük gittikçe tarihe karışmakta, yerini ferdî götürülüklere bırakmaktadır. Esasen sistemin icabı da budur. Biz önce «A» fıkrasındaki teklifimizi gerçekleştirelim, az bir zaman sonra halen mevcut kollektif götürülükleri de ferdîleştirmek azmindeyiz.

II. «İLK TARHİYAT ESASI» TEKLİFİMİZ

Halen kanunda mevcut ve yukarda özetlenen istisnalarda hiçbir matrah beyanı yoktur. Bunların eski tip karine vergilerine benzediğini açıkladık .

Şimdiye kadar kanun ya «gerçek kazanç beyanı» veyahut ta mükellefin iradesi dışında götürü esaslara dayanan götürü matrahlar koya gelmiştir.

Teklifimiz ise, ikisinin ortasında yeni bir sistemdir: Düşük ciro, nisbeten düşük kazançlı, kadro kifayetsizliği dolayısı ile kontrol edilemeyen büyük bir kısım beyannameli mükellef zümresini bir nevi «ferdî götürülük» esasına dayanan, fakat aynı zamanda, götürü matrah gerçek kazancın (ki doğrusunu en iyi kendi bilir) üstünde tayin edildiği hallerde, mükellefe «beyanname şıkkını seçtiğini o sene için bildirmek ve defter vs. tutup beyanname vermek hakkı hiyarını veren» bir sisteme tabî tutmaktır.

Demek ki sistem başlıca iki esasa dayanıyor: Birincisi ferdî götürülük esası; ikincisi mükellefe tanınan hiyar (seçme) hakkı. Bu iki esasın aşağıda biraz daha izahını yapalım:

Birinci esas: Ferdî götürülük esası.

Önce şunu belirtelim ki, bizim, sistem itibariyle daha ileri bir gelir vergisi kanununa malik olduğumuzu iddia etmemize rağmen, tatbikatta iflâsa uğrayan, gayeyi hasıl edemiyen bu sistem, ileri

Avrupa memleketlerinin uyguladığı «Kollektif yerine ferdi götürülme önem verme» sayesinde, belki ve ancak tutunabilir.

Muhasebe, kültür, gelir seviyesi.. hülâsa medeniyet bakımından bizden üstün olan Fransada, beğenmeyip değiştirdikleri gelir vergisi sisteminde de ferdi götürülük vardı ve bu günkü sistemde de vardır. Bu usûl, küçük, ticarî kazanç erbabına (yani bizdeki esnafa) uygulanır. Esnaf orada götürü vergiye tabî tutulmakla beraber, muntazam muhasebe (defter - vesika - muhasebeci vs.) dahi tutar. Buna rağmen, her sene «Vergi Müfettişi» ile bu defter vs. ye rağmen bir pazarlık masasına» oturur; her birinin matrahı ve vergisi bu suretle ayrı tesbit olunur.

Gayemiz, bu sahada bizim de pazarlık sistemini bir gün memleketimizde görmek olmakla beraber; halen kendimizi bunu uygulayacak seviyede görmüyoruz. Ancak bir «geçiş tedbiri» olarak, hakkı hiyari ihtiva eden, idarece götürü matrah tayini sistemini düşündük. Buna benzer bir usûl Bulgaristanda ve kısmen İtalyada tatbik edilmekte veya edilmiştir. Ancak şunu da ilâve edelim ki, gayemiz taklitçilik değildir: Bilâkis, «akın yolu birdir» düşüncesine uyarak aynı düşüncelere sahip bulunuyorduk. Fakat tatbik misâlleri düşünceimize hız verdi, daha açık ve cesaretle ifadeye yardım etti.

Hülâsa, ciro - iş nevi - iş yeri vs.. gibi esaslara göre tefrik edilecek bir «alt mükellef zümresine», mutlaka beyanname vermek külfetini yüklemekten vazgeçmeliyiz. Bunların gerçek kazancını Vergi Daireleri, onların halihazır beyanlarından çok daha isabetle takdir edip kendilerine bildirebilirler. Mükellef bu götürü yıllık kazanç ile iktifa ederse, kontrol külfetinden kurtulması bile kendisi için büyük bir nimettir: Kontrolün geri memleketlerde mükelleflerde nasıl bir alınma, çekinme yarattığı izaha muhtaç değildir. Kaldı ki, biz, bu alt tabakanın da muhtelif derecelere ayrılarak (meselâ ciro itibariyle), götürü matraha itiraz etmiyen küçük mükelleflerin o sene muhasebe külfetinden de berî kılınmasını, bu suretle sistemin daha çok muvaffak olacağını düşündük. Çünkü, esasen gerçekle ilgisi olmayan bu muhasebeler, mükellef için bir «fuzulî masraf» addedilegelmektedir. (Yani piyasadaki telâkkî budur).

İkinci esas : Mükellefe, götürü ilk tarhiyatı red etme hakkı:

Mükellef iki şık arasında kalacaktır: Ya ilk tarhiyatı aynen kabul edecektir. Bu takdirde önce kontrolden kurtulacaktır. İkinci

olarak ta, küçük sınıflar uydurma muhasebe tutmaktan ve bunun masrafından kurtulacaktır. Hattâ, ilk tarhiyat gerçek kazancından pek cüz'i miktarda fazla tayin edilmişse bile, bu fazla vergiye razı olacaktır: Çünkü muhasebeci masrafından, kontrol külfetinden kurtulacaktır. Fakat ilk tarhiyatın matrahı gerçekten epeyce yüksek ise, bu takdirde muhasebeci masrafına ve kontrole razı olacak, fakat hiç olmazsa baştan salma bir muhasebe değil, dikkatli bir muhasebe tutacaktır. Bu da bizim gayemizin lehine bir notdur.

İlk Tarhiyat esasının faydaları

1 — Vergi Daireleri «ayağını yorganına göre uzatma» imkânına kavuşacaktır: Halen, küçük - büyük bütün mükellef beyanlarının tetkiki, gelir vergisi sisteminin icab ettirdiği bir zarurettir. Teskilât ve eleman noksanlığı sebebi ile bu zaruret pek çok büyük çapta ihmâl ediliyor, yerine getirilemiyor, dolayısıyla beyanlar hakikata uygun bildirilmiyor.

Şayet bu esası kabul edersek, meselâ 500.000 beyanname'nin belki 480 - 490.000 adedi bu usûle tabî tutulacak, kalanlar ise % 100 değilse bile % 100'e yakın nisbette kontrol edilecektir.

480.000 adet büyük kısmından hiyar hakkını kullanarak itiraz edecek ve beyanda bulunacak kısım ise çok düşük nisbette olacaktır, ve olmalıdır ki bu sistem işlesin.

Sistemin uygulanmadığı en büyük mükellefler zümresi, Maliye Bakanlığının şüphe yok ki en birinci sınıf inceleme elemanlarınca incelenmeye tabî tutulacaktır. Halbuki sistemin uygulandığı sınıftan istifade edip te itiraz eden ve beyanname veren zümre, Vergi Dairelerince (bunlara bağlı kontrol memurlarınca) incelenecektir.

Büyük mükellefler zümresinde incelemenin nisbetini yükseltmek için şu gibi çareler aranacaktır: Meselâ, bir müesseseye gidilince dört senesi birden incelenir; tâlî sınıfta bir müesseseye ise 8 senede bir gidilip dört yılı incelenir ve % 50 tetkik nisbetine ulaşılır. Bu husus daha ayrı, tâlî bir konu olduğu için bu etütte fazlaca üzerinde durmayı yersiz buluruz.

Teklif ettiğimiz sistemden istifade eden büyük zümrede itiraz edip beyanda bulunan ve tetkike tabî müesseseler mutlaka % 100'ü o sene içinde tetkik edilip bitirilecek şekilde kadro ve diğer tedbirler alınmalıdır.

NOT : Memleketimizde yeminli uzmanlık ve mes'ul serbest muhasiplik meslekleri henüz kurulmadığı için, bunların faaliyetlerine esaslı bir atıf yapmaktan bu etütte henüz mahrumuz.

2 — Bu sistemin kabulü, muhasebelerin ciddiyetine, muhasip kalitesinin yükselmesine yol açacaktır. Artık uydurma muhasebeler zamanla tarihe karışacaktır: Çünkü muhasip ve mükellef biliri ki mutlaka bir tetkike tabi olacaktır. Gelir vergisinin ilerleyip yerleşmesi, her şeyden önce muhasebe bilgi ve tekniğinin ilerlemesine ve yerleşmesine bağlıdır. Muhasebe bilgi ve tekniği ilerliyen memleketlerde, diğer zümrelerin mukavemetleri ne olursa olsun, birgün mutlaka bu meslek organize edilecek, disiplin altına alınacak, vazife ve sorumluluklar yüklenecektir.

3 — Bu sistemin kabulü memlekette gelir vergisinin yerleşmeye başlamasını temin edecektir. Yerleşmiş, oturmuş bir gelir vergisi, bütçede bu günkü zayıf, cılız nisbette varidat temini yerine kuvvetli bir varidat temin edecek, dolayısıyla bütçesi gittikçe kuvvetlenen Devlet de gittikçe daha fazla kuvvetlenecektir.

Gelir vergisinin üstünlükleri nazariyatta olduğu kadar ileri memleketler tatbikatında da malumdur: Bu üstünlük ve başarı, masraf vergilerinin gittikçe daha azalmasına imkân hazırlıyacak, bu sayede iktisadî alanda yatırımlar gittikçe artacaktır. Çünkü ileri garp devletleri ile halen aramızdaki maliyet farkı meselesi yavaş yavaş kalkacaktır. Bu safha da tahakkuk ederse, Devletimiz artık iktisadî bakımdan ileri, müreffeh, kuvvetli bir hale gelebilmiş olacaktır.

Yukarıda 3. fıkrada sayılan faydalar, ilk nazarda düşünülen en önemli faydalardır. Bunlara benzer, bunlardan doğan başka faydalı sonuçlar da saymak mümkün ise de, konuyu dağıtmamak için vazgeçiyoruz.

İlk tarhiyat esasının mahzurları veya zorlukları :

1 — İlk zorluk, bu esasa tabi olacak beyannameli mükellefleri ayırt edebilmektir.

Ayırma işi idarî yolla da yapılabilir; kanunî yolla da yapılabilir. Sık sık kanun çıkarıp rötüş yapmanın güçlüğü nazara alınırsa,

ayırma ölçülerinin kanunda sayılması pratik bir yol değildir: Zaman israfını mucip olur. Ancak sistemin genel esaslarının vaz'ı için kanunda bir değişiklik - ilâve yapmak elbette ki zarurîdir. Bu tadilât hükümleri kaleme alınırken, ilk tarhiyat esasından faydalananca mükellef zümresinin tayini, idarî bir kararla (kanunun verdiği yetkiye istinaden), meselâ bir kararnameye bağı yönetmelikle veya bir Maliye Bakanlığı kararı ile belirtilebilir.

Fazla kanundan, ikinci olarak ta fazla yönetmelikten uzak durmak, bizce tatbikat bakımından en pratik yoldur. Fakat hukukî hükümlerin kanunda mı, yönetmelikte mi, Bakanlık kararında mı yer alması gerektiği yüksek makamlarca daima tartışma konusu olur. Bu mahzur, usule müteallik bir mahzur konusudur.

Aynı konunun esasa müteallik, tefriki ölçülerinde de, tartışma olur ve bir çok tadilât da olur. Meselâ, bir kısım fikir sahipleri der ki: «Mükellefin beyan edeceği ciroyu esas alalım ve ona göre ilk tarhiyat esasına tabî olacakları tefrik edelim.» Kanaatimizce, bu, alışlagelen en eski, zahmetsiz bir yoldur. Fakat bir soru soralım: «Mükellefler cirosunu hiçbir yerde doğru beyan ediyorlar mı- Bu esas karşısında da yersiz bir korkuya kapılıp yalan yanlış ciro beyan etmeyecekleri ne malûmdur? Defterlerdeki ciroya zaten itimat etmediğimiz içindir ki bu sistemi koyuyoruz; o halde defterler bir işe yarayacak mı?» Şüphesiz ki, cevaplar menfidir.

O halde ciroyu dahi tayin etmek yetkisini baştan itibaren iyi yetişmiş kontrol memurlarına vermek, bunların her hususu nazara almasında karar kılmak gerekecektir. Kontrol memurlarının iyi yetişmediği, kâfi derecede tatminkâr ücret almadığı gibi itirazlar, ancak muvakkat bir zaman için varittir: Şüphesiz ki önce kaliteli kontrol memurlarını yetiştirip teşkilâtı hazırlıyacağız, ondan sonra sistemin uygulanmasına geçeceğiz. İdare, sadece iyi sistemle yürümez; önce iyi yetişmiş eleman, iyi ücret alan eleman temini şarttır.

2 — İkinci zorluk: Bu sistemin ruhunu, esasını mükelleflere lâyıki veçhile anlatabilmektir. Kanunların resmî gazetede neşri ile iktifa edersek, vergi hususunda çok korkak olan mükelleflerimiz bu sistemi kim bilir ne kötü şekilde dahî tavsif ederler. Bu hususun bütün mükelleflere birer «açıklama» ile tebliği çok yerinde olur.

3 — Üçüncü zorluk: İşleri kısmen «bozulan» kötü muhasebecilerin yapacağı mukavemet ve müracaatları karşılamaktır. Bu hu-

sus yalnız sistemin izahı ile olmaz: Muhasebecilik mesleğinin disipline alınması, onlara bazı mesuliyetler verilmesi, ücretlerinin bir bareme bağlanması, sosyal sigortaları gibi daha bir çok «özel piyasa teşkilâtlandırılması ve murakabesi» kanunları hazırlamak, yönetmeliklerini düzenlemek icab eder. Yeminli Serbest Hesap Uzmanları teşkilâtından önce bu husus gelir kanatındeyim.

4 — Dördüncü zorluk: En önemli zorlukların başında gelir. Mükellefin ilk tarhiyata esas olacak «götürü gelir»ini tayin edecek kontrol memuru, acaba bu pek çok meçhullü muadeleyi nasıl halledecek, yüzünün akı» ile nasıl çıkacaktır? Komşusunun götürü matrahını - her nasılsa - öğrenmeğe muvaffak olan bir mükellef, kıskançlık, pintilik, rekabet ve sair hislerle olur olmaz itirazlarda bulunmasında sistem yürüsündiye nasıl hareket edilecektir? İlk yıllarda Maliye bir hayli taviz verse, bu müzminleşmiyecek midir?

Bu konuda buna benzer pek çok endişe izhar edilebilir.

Hepsine birden kesin ve kısa cevap vermek en doğru yoldur kanaatindeyim: Yalnız Kontrol memurlarının kalitesini yükseltmekle işe başlamak yetersizdir: Bütün vergi dairesi memurlarını mükellefle temasta tam bir disiplin içine almak baştan zarurîdir.

Kanundaki yasağa rağmen, geçim sıkıntısı çeken birçok vergi memurları mükelleflerin defterlerini bile tutmaktadırlar. Teşkilâta kangren olmuş kısımları bir an önce kesip atmak zarurîdir.

Bu tenkil tedbirleri kâfi değildir: İlerde buna imkân da verilmemelidir. Meselâ, vergi daireleri bu günkü bankolu şekilden kurtarılmalı, mükellefle temas işi sadece kalifiye memurlara hasredilmelidir. Bir misâl verelim: Fransada memur (ajan = agent) sıfatını haiz olanlar mükellefle temas edemezler. Bunlar kapısı kapalı bir salonda veya odalarda çalışırlar; üstelik askerî disiplin gibi muntazam daire elbiseleri vardır; mükellefle temas edenler prensip itibarıyla yalnız «inspecteur»ler (müfettişler) yani vergi müfettişleri ve yardımcılarıdır. Ancak, müfettişin mesuliyeti altında «kontrolör»ler de bazı ahvalde temas edebilir. Bu temas müfettiş veya kontrolörlerin odasında olur; ykosa, banka gibi uzun bankolar yapıp bütün servis herkese açılmaz.

Görülüyor ki, bu sisteme girme en önce yalnız bu günkü vergi dairelerinde bir «ayıklama» ve bir «yetiştirme» yapmak asla kifa-

yet etmez; binadan başlayarak vergi dairelerinin şeklini esasında değiştirmek icab eder. Gaye şudur: Mükellef, karşısında kalifiye eleman bulsun, ancak onunla temas etsin. Yoksa her Maliye memurunun aşağı yukarı aynı tipte insanlar olduğu şeklinde - bu gün olduğu gibi - yanlış bir kanaate sahip olur.

Yukarki misâllerle anlattığımız esaslı teşkilât islahı yapıldıktan sonra, artık kalifiye hale getirdiğimiz bu kontrol memurlarının, ilk tarhiyat matrahını nasıl tayin edeceği oldukça hafifler: Bu hususta bir yönetmelik te yapılabilir... Yapılmasa dahi, esas olan kontrol memurunun matrah hakkındaki kanatidir. Ona, kanaati dolayısı ile kimse çamur atamaz. Bu husustaki teşebbüsler kaya gibi sağlam teşkilât ve kaliteli elemanlar karşısında daima akamete uğramağa, gittikçe sönüp kaybolmağa mahkûmdur.

5 — Beşinci zorluk: İlk seneler zarfında, - evvelce iddia ettiğimiz varidat artışı, verim - düşük olabilir. Bu da o sistemden soğumayı icab ettirmez; Daha iyi işlemesi için gereken tedbirler - esaslardan ayrılmamak şartı ile - alınır ve semeresi de bir kaç sene geçmeden görülmeğe başlar.

6 — Altıncı zorluk: İlk tarhiyata itiraz eden mükellefleri kontrol memurlarının bir sene içinde kontrol etmesi ve bitirmesidir. Eğer iş baştan iyi tutulur. halka iyi anlatılır, teşkilât iyi kurularsa, bu itirazlar fazla olmaz ve tetkiki de bir yılda biter. Fakat, ilk yılda itirazların % 100 ünün bitmediğini kabul edelim. Fakat % 50 den fazlası tetkik edilmişse, piyasada, mükellef zümresi üzerinde kâfi müsbet tesir olur kanaatindeyim. Gaye daima bunu % 100'e iblâğ etmeğe çalışıp, nisbeti yükseltmektir.

Aklımıza gelen başlıca zorluklar halen bunlardır.

III — SONUÇ

İlk tarhiyat esasını yukarki iki kısımdaki muhtelif paragraflarda mucip sebepleri, tenkitleri, faydaları ile izaha çalıştık.

İsterdik ki, bu kısımda teferruatına girişelim, bazı kanun ve yönetmelik taslakları yapalım, teşkilât kanunundaki değişiklikleri de bir hayli geniş şekilde izah edelim.

Fakat bu arzumuzu formüle etmeği erken buluyoruz: İstiyoruz ki, yetki sahipleri önce mevzu'un esasını kavrasınlar ve lüzumuna kanaat getirsinler.

İkinci bir sebep te şudur: Halen Büyük Millet Meclisine sevkedilmiş bir «Yeminli Serbest Hesap Uzmanlığı» tasarısı vardır. Bu tasarının da ne akıbete uğrıyacağı meçhuldür ve merak konusudur.

Ve nihayet üçüncü bir sebep te şudur: Maliye Bakanlığının teşkil ettiği ve İstanbulda çalışan bir «Vergi Reform Komisyonu» vardır. Vergi tatbikatında çalışıp mütehassıs olmuş kimselerin görüş ve önerme raporları bu «komisyona havale» edilegelmektedir. Fakat komisyon mesaf sonucunu - değil nihaf olarak - muayyen devreler itibariyle de açıklamamaktadır.

Yukarki sebep ve hadiseler karşısında fikrimizi gerekli mahfillere duyurmakta daha pek çok emek sarfedeceğimiz muhakkaktır. Her şeye rağmen, beşeriyetdeki bitmez tükenmez tekâmül ve değişme prensibi, yolumuzu aydınlatan ve bize kuvvet veren en önemli kaynaktır.
